

Бібліографія: Сверлова Н.В. Роль карпатських видів молюсків у формуванні наземної малакофауни заходу України // Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. конф. – Львів: ЗУКЦ, 2005. – С. 73-77.

Н. В. Сверлова

РОЛЬ КАРПАТСЬКИХ ВИДІВ МОЛЮСКІВ У ФОРМУВАННІ НАЗЕМНОЇ МАЛАКОФАУНИ ЗАХОДУ УКРАЇНИ

Державний природознавчий музей НАН України, вул. Театральна, 18, м. Львів, 79008, Україна. E-mail: sverlova@museum.lviv.net; тел. (*380322) 72-89-17.

Карпатська малакофауна, різноманітна у таксономічному, зоогеографічному [1] та екологічному [2] відношенні, суттєво вплинула також на формування сучасного видового складу наземних молюсків рівнинних територій заходу України [4]. Найяскравішим свідченням цього впливу є численні знахідки ендемічних карпатських видів молюсків на заході Подільської височини та деяких прилеглих територіях [3–7, 9 та ін.]. Розповсюдження окремих видів дає змогу вважати їх карпатсько-подільськими [4].

Критичний аналіз літературних даних [2, 4, 8, 9 та ін.], матеріалів фондової колекції наземних молюсків Державного природознавчого музею НАН України, а також власних багаторічних зборів на заході України дозволив проаналізувати розповсюдження карпатських видів молюсків на Передкарпатті, Розточчі, Опіллі, Західному Поділлі, Прут-Дністровському межиріччі. А складені попередні видові списки наземних молюсків згаданих територій дали змогу кількісно оцінити роль карпатських елементів у формуванні сучасної таксономічної різноманітності рівнинних малакокомплексів.

В Українських Карпатах трапляються загалом 27 ендемічних видів і 3 ендемічні підвиди наземних молюсків, а рівень ендемізму наземної малакофауни наближається до 30% [1]. Для Передкарпаття цей показник становить лише 23%, що обумовлено насамперед особливостями вертикального розподілу частини ендемічних таксонів [2], а також локалізацією окремих видів у нижньо- і передгірських лісах південної частини Українських Карпат. Останнє є характерним для *Chondrula bielzi* (Kim.), *Limax bielzi* Seib., *Drobacia banatica* (Rssm.).

За загальною кількістю достовірно зареєстрованих видів наземна малакофауна Розточчя, Опілля, Західного Поділля практично не відрізняється від малакофауни Передкарпаття, а малакофауна Прут-Дністровського межиріччя є лише у 1,1 – 1,2 рази біднішою порівняно з ними. Проте частка карпатських видів знижується від 18% на території Прут-Дністровського межиріччя до 8% для Розточчя. Загалом за межі Передкарпаття виходять 15 ендемічних видів і 1 підвид наземних молюсків, серед яких переважають представники родини Clausiliidae (7 таксонів) і надродина Helicoidea (4 види). Нижче наведено загальний систематичний список згаданих видів.

Родина Aciculidae: *Acicula parcelineata* (Cl.).

Родина Clausiliidae: *Macrogastra latestriata latestriata* (A. Schm.), *M. tumida* (Rssm.), *Balea fallax* (Rssm.), *B. stabilis* (L.Pfr.), *Vestia turgida* (Rssm.), *V. elata* (Rssm.), *V. gulo* (E. A. Bielz).

Родина Zonitidae: *Oxychilus orientalis* (Cl.).

Родина Daudebardiidae: *Carpathica calophana* (West.).

Родина Agriolimacidae: *Deroceras moldavicum* (Gr. et Lupu).

Родина Limacidae: *Bielzia coeruleans* (M. Bielz).

Родина Hygromiidae: *Plicuteria lubomirskii* (Slos.), *Perforatella dibothrion* (Kim.), *Monachoides vicina* (Rssm.).

Родина Helicidae: *Faustina faustina* (Rssm.).

Серед карпатських видів молюсків, в яких північно-східна частина ареалів не виходить за межі Передкарпаття (4 таксони) або взагалі не доходить до цієї території (9 таксонів; не враховуючи *V. elata*, відсутнього на Передкарпатті, Розточчі та Опіллі, але зареєстрованого на Прут-Дністровському межиріччі, Західному і Північному Поділлі), навпаки, переважають представники надродина Helicoidea (5 видів і 1 підвид) і немає жодного виду з родини Clausiliidae.

Розточчя відрізняється від інших порівнюваних територій не лише меншою часткою карпатських видів. На ньому до цього часу не знайдені майже усі ендемічні представники родини Clausiliidae. Винятком є лише підвид *M. latestriata latestriata*, ареал якого досягає на півночі Волинського Полісся [3], а далі заміщується *M. latestriata borealis* (Bttg.).

Загалом частка карпатських видів, присутніх у рівнинних малакокомплексах, різко зменшується у північному напрямку. На Малому Поліссі, за нашими даними, вона представлена лише поодинокими видами – *P. dibothrion*, *F. faustina*. Аналогічна ситуація спостерігається на Волинському Поліссі [3], де були зареєстровані *M. latestriata latestriata* і *M. vicina*. Зі згаданих видів *F. faustina* і *M. latestriata latestriata* можна вважати досить широко розповсюдженими на заході України [5–7, 9 та ін.], а ареали *P. dibothrion* і *M. vicina* охоплюють усю територію Подільської височини [4].

Східні межі проникнення карпатських видів молюсків на рівнину не є такими різкими. Так, лише в районі м. Вінниці були знайдені *O. orientalis* (збір С. П. Кирпан, 2002 р.), *V. turgida*, *V. elata*, *B. coeruleans*, *P. dibothrion*, *M. vicina* [4]. Таким чином, вплив карпатських видів наземних молюсків на таксономічну різноманітність рівнинних малакокомплексів прилеглих територій є диференційованим для різних фізико-географічних районів, а також для різних систематичних груп молюсків.

За екологічними вимогами майже усі карпатські види наземних молюсків, присутні у рівнинних малакокомплексах заходу України, можна охарактеризувати як лісових стенобіонтів. Лише *P. lubomirskii* може заселяти також відкриті біотопи, а у лісах тяжіє до узлісь тощо. Тому

сучасне розповсюдження карпатських видів молюсків на рівнині демонструє чіткий зв'язок з лісовими масивами, а усередині останніх – з глибокими ярами, берегами лісових струмків та іншими вологими стаціями. У таких умовах окремі ендемічні види можуть зберігатися навіть у міських парках і лісопарках, що було продемонстровано під час дослідження міської малакофауни м. Львова, розташованого на межі Розточчя і Опілля, м. Івано-Франківська і м. Чернівців на Передкарпатті. В адміністративних межах досліджених міст було зареєстровано відповідно 5, 1 і 7 карпатських видів, що становило від 5 до 17% міської малакофауни. Не зважаючи на це, карпатські види молюсків завжди залишаються нетиповими елементами міських малакокомплексів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байдашников А.А. Зоогеографический состав и формирование наземной малакофауны Украинских Карпат // Зоол. журн. – 1988. – Т. 67, вып. 12. – С. 1787-1797.
2. Байдашников А.А. Вертикальное распределение наземных моллюсков Украинских Карпат // Вестн. зоологии. – 1989. – № 5. – С. 55-59.
3. Байдашников А.А. Наземная малакофауна Украинского Полесья. Сообщение 1. Видовой состав и связь моллюсков с растительным покровом // Вестн. зоологии. – 1992. – № 4. – С. 13-19.
4. Байдашников А.А. Наземная малакофауна Украинского Полесья. Сообщение 2. Формирование современных малакокомплексов // Вестн. зоологии. – 1996. – № 3. – С. 3-12.
5. Кузьмович М.Л. Наземні молюски лісів і лук заходу Подільської височини // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту. – Серія 4: Біологія. – 1997. – № 1. – С. 23-26.
6. Сверлова Н.В. Наземна малакофауна (Gastropoda, Pulmonata) Розточчя і Опілля та її зміни за останні 100 років // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2001. – Т. 16. – С. 117-123.
7. Сверлова Н.В. Історія і стан вивчення наземної малакофауни (Gastropoda, Pulmonata) заповідника “Медобори” // Роль природно-заповідних територій Західного Поділля та Юри Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття: Зб. наук. праць. – Гримайлів-Тернопіль: Лілея, 2003. – С. 499-507.
8. Шнаревич И.Д., Никитенко М.Ф., Черемисина В.Т., Гитилис В.С. Эколого-географическая характеристика фауны Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. / Труды экспедиции по комплексному изучению Карпат и Прикарпатья. Сер. биол. наук, т. 7. – Черновцы: Изд-во Чернов. гос. ун-та, 1959. – С. 339-382.
9. Bakowski J. Mieczaki galicyjskie // Kosmos. – Lwow, 1884. – Т.9. – S. 190-197, 275-283, 376-391, 477-490, 604-611, 680-697, 761-789.